

ВІДГУК

Вхід. № 62
"21" 12 2021 р.

офіційного опонента Міщук Галини Юріївни
на дисертацію Кириченко Катерини Михайлівни «Соціальна відповідальність
в системі чинників розвитку атомної енергетики України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

1. Актуальність теми дисертації. Забезпечення соціальної відповідальності суб'єктів економічної діяльності як однієї з основ та, водночас, передумов збалансованого соціально-економічного розвитку, є складним завданням для трансформаційної економіки. Ще в докризовий період в Україні вирішення цього завдання ускладнювалось численними політико-економічними викликами, несформованістю сфери державно-приватного партнерства та надійних механізмів досягнення соціальної безпеки, реальної, відповідальної демократії. В умовах сучасних соціальних, економічних і екологічних викликів, перехід до соціально відповідальної економічної діяльності стає не просто важливим, але й відкриває нові можливості реалізувати амбітні стратегічні завдання макроекономічного розвитку на засадах інноваційної моделі суспільної взаємодії. Атомна енергетика є особливо важливим об'єктом соціальної безпеки й екологічної відповідальності. Для України, яка прагне інтегруватись в європейський економічний та соціальний простір, пошук власної траєкторії економічного розвитку нового типу з одночасним збереженням і розширенням екологічної й соціальної безпеки, є надзвичайно важливим науково-прикладним завданням.

У зв'язку із зазначеним, дисертація Кириченко Катерини Михайлівни є актуальним сучасним дослідженням за змістом та задумом, має міждисциплінарний характер, вагоме теоретичне і практичне значення для розвитку сучасної економічної науки та відображає актуальні запити на проведення економічних досліджень.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Наукові положення, висновки та рекомендації в тексті дисертаційної роботи Кириченко К. М. пояснені та обґрунтовані із застосуванням відповідних посилань на джерела інформації. Список використаних джерел складається з 212 найменувань, які включають значний обсяг англomовної літератури. Кількість та якість використаних джерел посприяли забезпеченню достатнього рівня достовірності та обґрунтованості дисертаційної роботи.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації, є теоретично обґрунтованими, досягнутими із застосуванням комплексу сучасних загальнонаукових і спеціальних методів та засобів наукового пізнання.

Загальний обсяг роботи складає 223 сторінки, у тому числі 197 сторінок основного тексту, який включає 42 таблиці та 44 рисунки. Структура дисертаційної роботи логічна, матеріали розділів викладено відповідно до мети і поставлених завдань, що відповідають сутності об'єкта та предмета дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій розвитку соціальної відповідальності атомної енергетики України (с. 4). Об'єктом дослідження є процес розвитку соціальної відповідальності атомної енергетики України. Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних основ розвитку соціальної відповідальності підприємства. Висновки дослідження відповідають поставленим завданням.

У першому розділі тексту дисертації (с. 15 – 48) визначено сутність та особливості концепції соціальної відповідальності як чинника розвитку підприємства, систематизовано складові соціальної відповідальності підприємства та сформовано теоретико-методичні засади оцінювання соціальної відповідальності підприємства.

У другому розділі (с. 49–121) здійснено діагностику стану соціального розвитку підприємств атомної енергетики України, проведено аналіз соціальної політики та колективно-договірних відносин цих підприємств, на основі авторської методики, висвітленої у п.1.3 проведено багатогранну оцінку рівня ефективності соціальної відповідальності НАЕК «Енергоатом».

Третій розділ роботи (с. 122–171) містить обґрунтування напрямів забезпечення соціальної відповідальності атомної енергетики перед територіальними громадами, удосконалення внутрішньої корпоративної відповідальності в НАЕК «Енергоатом», а також обґрунтовані авторські пропозиції щодо підвищення ефективності комплаєнс-політики в НАЕК «Енергоатом».

Висновки та ідеї автора підтверджені з використанням спеціальних методів дослідження. Додатки до дисертаційної роботи доповнюють представлені в тексті матеріали, більш повно розкривають тематику дослідження. Всі поставлені завдання вирішено Кириченко К. М. повною мірою.

3. Наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів в опублікованих працях. Дисертаційна робота Кириченко К. М. відзначається високим науковим рівнем і актуальністю. Сформульовані теоретико-методологічні положення, висновки і рекомендації мають високий ступінь достовірності та обґрунтованості, отримані з дотриманням чіткої логіки дослідження: обґрунтування теоретико-методичних засад дослідження соціальної відповідальності як чинника розвитку підприємств (перший розділ) продовжено в оцінці стану та проблем соціально відповідального розвитку атомної енергетики України (другий розділ) та доведено до обґрунтування стратегічних напрямів удосконалення соціальної політики НАЕК «Енергоатом» (третій розділ).

Наукова новизна полягає в розв'язанні актуальних завдань щодо теоретичного обґрунтування і розроблення науково-практичних рекомендацій розвитку соціальної відповідальності атомної енергетики.

➤ Удосконалені автором методичні підходи до аналізу чинників розвитку підприємства, на відміну від відомих, включають детальну класифікацію чинників зовнішнього та внутрішнього середовища та охоплюють всі рівні функціонування підприємства: мікрорівень, мезорівень, макрорівень, мегарівень. Це дало змогу авторці комплексно проаналізувати сприятливі чинники розвитку НАЕК «Енергоатом» та можливі ризики, а також визначити соціальну відповідальність в системі чинників розвитку підприємства.

➤ Запропонований в роботі науковий підхід до визначення рівня розвитку *внутрішньої* соціальної відповідальності НАЕК «Енергоатом» методом SPACE-аналізу, модифікує структурні елементи та ключові групи показників (в класичному вигляді метод використовується для досліджень стратегічних позицій підприємства на ринку). Модифікація методу дала змогу розробити та комплексно й достовірно проаналізувати 23 показники за шістьма напрямками внутрішньої соціальної відповідальності НАЕК «Енергоатом»;

➤ Авторка розробила системи з 39 показників в рамках напрямів, визначених міжнародним стандартом ISO:26000. Що дало змогу комплексно оцінити рівень розвитку соціальної відповідальності на НАЕК «Енергоатом» та ідентифікувати основні проблеми в сфері розвитку громад, сумлінних ділових практик, довкілля, прав людини;

➤ Найвагомим здобутком авторки є розробка механізму реалізації внутрішньої корпоративної відповідальності НАЕК «Енергоатом», який включає шість напрямів: безпечні умови праці, навчання та розвиток персоналу, соціальний захист персоналу, відповідальна реструктуризація, ефективна система оплати праці, корпоративна культура. Зокрема, запропоновано впровадження нової системи оплати праці на підприємстві (зміна структури заробітної плати, зменшення різновидів премій та надбавок, забезпечення прозорості нарахування премій та надбавок, уніфікація нормативно-правової бази нарахування заробітної плати) та ін. Це дає змогу зменшити ризики суб'єктивного підходу до оцінювання результатів роботи працівників, підвищити прозорість розрахунків з працівниками.

Зазначені напрацювання та ґрунтовний аналіз проблем та передумов розширення соціальної відповідальності дав змогу авторці отримати ще низку суттєвих здобутків у вигляді пропозицій, значення яких виходить далеко за межі діяльності НАК «Енергоатом». Це такі:

➤ алгоритм нарахування субвенцій громадам зони спостереження АЕС, що має системний характер, враховує позиції всіх стейкхолдерів та включає сім послідовних етапів: усунення протиріч у законодавстві, проведення публічних консультацій за участі голів громад, внесення змін до Бюджетного кодексу України, планування використання субвенцій, підготовку проектних пропозицій від громад, реалізацію проектів, на які виділено фінансування, оцінку результатів використання коштів субвенції.

➤ стратегічні підходи до управління об'єктами соціальної інфраструктури АЕС, що включають три напрями: утримання та розвиток об'єктів, передача об'єктів в державно-приватне партнерство, передача їх у комунальну власність місцевих рад. Диференціація об'єктів соціальної інфраструктури та визначення відповідних напрямів управління допомагає забезпечити баланс інтересів місцевої влади, підприємства та працівників.

Серед наукових здобутків Кириченко К. М., що мають характер наукової новизни, варто також відзначити: методичні підходи до оцінки ефективності публічних консультацій НАЕК «Енергоатом» в містах-супутниках АЕС; механізм реалізації комплаєнс-політики НАЕК «Енергоатом»; визначення ставлення суспільства до атомної енергетики на основі проведеного автором онлайн-опитування. Робота містить і інші значимі результати – як зазначені, так і не зазначені у декларації наукової новизни.

Дисертація подана у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконана здобувачем особисто, містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати проведених Кириченко К. М. досліджень, що мають істотне значення для економічної науки, соціальної економіки і політики.

Обсяг основного тексту дисертації, ілюстративний матеріал та список літератури достатній і відповідає спеціальності 051 – Економіка.

Усі публікації Кириченко К. М. (вони охоплюють період 2014 – 2021 рр.) прямо пов'язані з темою дисертаційної роботи та розкривають її зміст. Можна переконливо стверджувати, що дисертація виконана здобувачем самостійно, а усі сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

За темою дисертації опубліковано 16 наукових праць, у тому числі 7 – у наукових фахових виданнях (в т.ч. 1 стаття в виданні, яке включене до бази даних Scopus), 9 – у збірниках матеріалів наукових конференцій загальним обсягом 4,72 друк. арк.

Результати дослідження доповідались на 9 міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях і семінарах. Результати дисертації висвітлені у зазначених публікаціях у повній мірі. Внесок здобувача до публікацій, опублікованих зі співавторами, аргументовано у формулюванні власного внеску.

4. Значущість дослідження для науки і практики

Практичне значення одержаних Кириченко К. М. результатів полягає в тому, що основні положення, висвітлені автором у роботі, доведено до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій, які створюють підґрунтя для подальших досліджень питань зміцнення соціальної відповідальності суб'єктів економічної діяльності, забезпечують методичну основу для оцінки її рівня, відіграють важливу роль у визначенні основних напрямів розширення можливостей розвитку атомної енергетики України в сучасних умовах.

Науково-методичні та практичні рекомендації, спрямовані на розв'язання актуальних завдань розвитку соціальної відповідальності атомної енергетики, знайшли застосування в практичній діяльності: НАЕК «Енергоатом» (лист від 19.11.2021) – при вдосконаленні внутрішньої соціальної відповідальності та зміни структури оплати праці; Міністерства культури та інформаційної політики України (лист №10024/5.11.1 від 19.08.2021) – при обґрунтуванні правових,

концептуальних та стратегічних засад забезпечення інформаційної безпеки у соціально-трудовій сфері в умовах цифрової економіки; ГО «Рух ЧЕСНО» (лист №12/10 від 12.10.2021) – при розробці методики та проведенні досліджень щодо практик проведення публічних консультацій; Української екологічної асоціації «Зелений світ» (лист №19-11/21 від 11.11.2021) – при підготовці та реалізації екологічних проектів, участі асоціації в експертних робочих групах.

Зазначене свідчить, що результати наукового дослідження мають як наукове, так і практичне значення, що підтверджено відповідними довідками про впровадження.

5. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, виконане Кириченко К. М., варто вказати на деякі наявні в ньому недоліки і дискусійні положення:

1) авторка в різних змістовних розділах дисертації розглядає питання оплати праці в НАЕК “Енергоатом”. При цьому для аналізу використовуються лише середні значення заробітної плати на підприємстві. На наш погляд, для більш повного дослідження та аргументування запропонованих змін до системи оплати праці доцільно було б розглянути рівень заробітної плати за категоріями персоналу та за окремими АЕС;

2) в п.2.1 дисертації автор велику увагу приділяє діагностиці фінансового стану підприємства, аналізу чинників середовища його розвитку, зокрема конкурентного. Водночас, з огляду на назву параграфа, основна увага мала б бути приділена соціальному розвитку. Крім того, потребує уточнення позиція автора щодо співвідношення поняття «соціальний розвиток підприємства» з темою та об'єктом дослідження;

3) автором в п.2.2 роботи детально проаналізовані напрями СВ підприємства, визначені в колективному договорі, проаналізовані також основні напрями фінансування соціального розвитку, динаміка витрат на підготовку персоналу та на охорону праці. Водночас, робота виграла б, якби задекларовані

підприємством соціально відповідальні дії перед найманими працівниками були б відображені у порівнянні взятих в колективному договорі зобов'язань та їх виконання (на підставі відповідних звітів);

4) при загалом вдалому виборі показників для оцінки соціальної відповідальності ДП «НАЕК «Енергоатом» за 2015-2020 рр. (Таблиця 2.3, С.109-110), що покладені в основу авторського методичного підходу до оцінки СВ згідно стандарту ISO:26000, доцільним було б розмежувати показники на кількісні та якісні, а також обґрунтувати критерії оцінки;

5) рекомендації авторки щодо розвитку промислового туризму на АЕС в рамках підвищення ефективності функціонування об'єктів соціальної інфраструктури потребують додаткового аналізу та оцінки ризиків. Враховуючи, що АЕС є режимними об'єктами, важливо забезпечити відповідний рівень безпеки та перевірки осіб, які відвідують екскурсії, а також обмежувати доступ туристів до об'єктів з високим рівнем небезпеки;

6) в таблиці 3.2 розподілу субвенцій громадам зони спостереження АЕС проаналізовані дані не по всіх місцевих бюджетах. Відповідно, аналіз причин невикористання коштів субвенції та основних статей витрат місцевих бюджетів ґрунтується на неповній базі даних.

7) в роботі зустрічаються недостатньо аргументовані позиції та неточності, не повною мірою проаналізований прогресивний досвід іноземних підприємств в сфері атомної енергетики.

Наведені зауваження не зменшують теоретичну та практичну значущість роботи Кириченко К. М., а лише доповнюють та глибше розкривають сутність обраної проблематики і можуть бути використані в подальшій науковій роботі здобувача.

6. Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Кириченко Катерини Михайлівни на тему «Соціальна відповідальність в системі чинників розвитку атомної енергетики України» є завершеним, самостійно виконаним, збалансованим за змістом та

структурою науковим дослідженням. Дисертація містить теоретико-методологічні положення і практичні рекомендації, що відображають постановку й розв'язання наукового завдання забезпечення соціальної відповідальності атомної енергетики України як чинника її розвитку.

Дисертаційна робота Кириченко Катерини Михайлівни на тему «Соціальна відповідальність в системі чинників розвитку атомної енергетики України» відповідає спеціальності 051 «Економіка» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 283 від 03 квітня 2019 року), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 року, а Кириченко Катерина Михайлівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент –
доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри
трудових ресурсів та підприємництва
Національного університету
водного господарства та
природокористування МОН України

Г. Ю. Міщук

Підпис Міщук Г.Ю. засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
водного господарства та
природокористування МОН України

А. А. Подлевський